

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2020

STOCKHOLM 2020

SARA DANIUS

BLOTT EN DAG, ett ögonblick i sänder – när Sara Danius den 8 november 2019 under högtidliga former begravdes fyllde psalmen den fullsatta Storkyrkan, nästan vägg i vägg med Börshuset och Svenska Akademiens lokaler. Som hennes sista år i livet blev i viss mån också det sista officiella farvälet – storstilat, publikt, men också allvarligt och innerligt.

Ett ögonblick i sänder, så tvingades också Sara leva under många år till följd av den sjukdom som till sist ändade hennes liv, alltför tidigt, den 12 oktober 2019. Sara Maria Danius blev 57 år.

Sara hann med ovanligt mycket under det levnadslopp som blev henne beskärt. Särskilt de sista knappa tio åren av hennes liv var osannolikt produktiva och uppdragstyngda, men också sorgtyngda. Hur orkar du Sara – frågade jag mig som nära vän många gånger. Men vi börjar från början, med den barndom som hon själv i olika sammanhang vittnat om fylldes av uppbrott och radikala miljöombyten.

Sara föddes den 5 april 1962 i Täby. Hennes föräldrar var officeren och gymnasieläraren Lars Danius och författaren och samhällsdebattören Anna Wahlgren. I ett uppskattat Sommarprogram, sänt den 8 augusti 2013, och senare omtryckt under rubriken ”Min första krets” i essäsamlingen *Husmoderns död* utgiven året därpå, berättar hon med

humor och värme om sin uppväxt. Den började i Stockholm, men snart blev det Skåne med mamma och den snabbt utökade syskonskaran. De bodde i ett hus på Hallandsåsen, i närheten av Östra Karup. När de flyttade in i den nyuppförda stadsdelen Rosengård utanför Malmö var de fem, och under tiden där sex med Aron, som inte skulle överleva sitt fjärde levnadsår. Med tiden skulle Sara få ytterligare tre systrar, och värdet av en sammanhållen syskonkrets fick jag se prov på under Saras sista sjukdomstid då de alla såg till att finnas där med kärlek och omsorg vid sin storasysters sida, dag efter dag, vecka efter vecka, månad efter månad.

Med sina fem syskon och mamma flyttade Sara som elvaåring till Egypten, inte till Kairo eller Alexandria, utan till en liten by i Nildeltat. Den lättsamma tonen i berättelsen om detta skede av uppväxten kan ändå inte helt dölja de prövningar som flyttarna och de nya skolmiljöerna också innebar. Att fortsätta skolgången i den egyptiska byn visade sig snart omöjligt, och i samförstånd beslutades att Sara och hennes syster Nina skulle flytta tillbaka till Sverige för att där fortsätta sin skolgång. De flyttade hem till sin pappa i Hägernäs. Här börjar också Saras bildningsresa på allvar, i ett hem där pappa Lars odlade sina intressen: litteraturens svenska klassiker och klassisk musik både på skivspelaren och vid pianot. Sara har beskrivit sin pappa och denna formativa del av sitt liv med en ömhet som dröjer kvar.

Efter naturvetenskaplig linje på Åsa gymnasium i Täby och studentexamen där 1980 inledde Sara höstterminen 1982 sina universitetsstudier vid Stockholms universitet. Hennes huvudämne blev litteraturvetenskap. Fyra år senare var hon filosofie kandidat med en uppsats om Tomas Tranströmer vid samma universitet och tre år därefter också Master of Arts in Critical Theory vid Nottingham University i England med ett arbete om den marxistiskt orienterade kulturteoretikern Fredric Jamesons tolkningsteori.

Under tiden hade hon påbörjat sin bana som litteraturkritiker på *Dagens Nyheter*. Hennes första recension – ett nog så krävande uppdrag för en debutant – gällde Roland Barthes *Det ljusa rummet*, tryckt den 16

Foto: Thron Ullberg.

juni 1986 under rubriken "Varje fotografi vittnar om döden". Det skulle med tiden bli hundratals recensioner och kulturartiklar, de allra flesta lysande. Bakom dessa dagsländor låg hårt arbete. Sara är ett mycket bra exempel på att det i regel ligger många hopknycklade versioner bakom den eleganta texten till synes tillkommen i ett lyckligt ögonblick. Och en dag skulle hennes båda pennor, den akademiska och den dagskritiska, förenas i briljant essäkonst. Men nu går jag händelserna i förväg.

Under 1990-talet började Sara sina universitetsstudier i USA och närmare bestämt vid Duke University där hon under just Fredric Jamesons handledarskap inledde en forskarutbildning som kröntes med en doktorexamen 1997. Två år senare disputerade hon vid Uppsala universitet, starkt uppmuntrad av professor Bengt Landgren, ledamot av denna akademi, på en omarbetad version av denna avhandling, som då fick titeln *The Senses of Modernism. Technology, Perception, and Modernist Aesthetics*, vilken 2002 med en i det närmaste identisk titel kom att utges på det prestigefulla universitetsförlaget Cornell University Press. Det rör sig om en innovativ studie av hur den modernistiska romanen förhåller sig till och formas av tidens teknologiska landvinningar. Tre av den västerländska romankonstens kanoniserade verk underkastas ett inträngande studium med sambanden mellan teknik, estetik och romankonst för ögonen: Marcel Prousts romancykel *På spaning efter den tid som flytt*, Thomas Manns *Bergtagen* och James Joyces *Ulysses*.

Redan i denna tidiga akademiska produktion präglad av nyfikenhet, dristighet, och hög teoretisk nivå möter vi ämnen och författarskap som i olika kombinationer och med varierande accentueringar skulle komma att följa forskaren och skribenten Sara livet ut.

Det första provet på hennes förmåga att transmutera sina forskningsresultat till en lika lärd som medryckande prosa är den vackra avknoppningen av ett av avhandlingens kapitel, det om Marcel Proust och hans förhållande till estetik och modern teknologi, som år 2000 gavs ut i bokform med titeln *Prousts motor*. Den som stiftar bekantskap med Saras skriftställarskap noterar snart att detta inte var en engångsföreteelse.

Hon var enastående flink när det gällde att få de trägna forskarmödorna att också bära läcker frukt: som när hon i den underhållande essän om sockret och litteraturen, ”Den lilla döden”, låter sina kunskaper om den stora franska romankonsten ingå i förening med en snabbkurs i sockrets och konditorkonstens historia. Eller när hon levererar direkt från sin egen forskningsfront i en artikel i *Dagens Nyheter* hösten 1996 om Thomas Manns roman *Bergtagen* och den där lätt förbisedda närvaron av maskiner och apparater – i synnerhet röntgenmaskinen.

USA-vistelsen förlängdes ett år med en HSFR-finansierad gästforskarvistelse vid UCLA, University of California, – det var också under denna tid som hennes och dåvarande maken Stefan Jonssons son Leo föddes. Familjen vände hem till Sverige. Vid ingången till 2000-talet blev Sara innehavare av en Pro Futura-tjänst, finansierad av Riksbankens Jubileumsfond samt STINT, förlagd till SCASSS och Uppsala universitet – en femårig tjänst som var ett kvitto på hennes så långt imponerande insats som ung humanvetenskaplig forskare. Under dessa år vistades hon också – som detta akademiska arrangemang påbjöd – ett år som gästforskare vid ett utländskt lärosäte, det blev Wissenschaftskolleg zu Berlin 2001–2002. Efter sina fem år vid SCASSS blev hon docent i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet och samma år – 2005 – nådde hon framgång med en ansökan till Vetenskapsrådet, ett fyraårigt projektbidrag som med tiden skulle avsätta betydande resultat. Det blev sedan ännu en tur med familjen till USA – denna gång, vårterminen 2006, som gästprofessor vid Department of Germanic Languages and Literatures, University of Michigan, Ann Arbor. Forskningen under första hälften av 00-talet resulterade i studien *The Prose of the World. Flaubert and the Art of Making Things Visible* (2006). En undersökning som sedan flyttade in i och fick sällskap av kapitel om Stendhal och Balzac i det verkliga kraftprovet, realism-studien *Den blå tvålen. Romanen och konsten att göra saker och ting synliga*. I och med denna studie från 2013 hade Sara definitivt förordat sin sällsynt goda förmåga att skriva spänstigt med sin vidsträckt utbildning. Och som om det inte räckte under ett utgivningsår, kom också

hennes studie tillsammans med Hans Zischler ut i svensk översättning detta år: *Näsa för nyheter. Essä om James Joyce* (2013). Den flott illustrerade skriften handlar om den unge Joyces vistelse i staden Pula på halvön Istrien, hans storkonsumtion av tidningarnas små nyhetsnotiser och hur denna journalistiska subgenre kom att få en avgörande betydelse för den moderna roman som han med tiden skulle skapa. Boken – *Nase für Neuigkeiten. Vermischte Nachrichten von James Joyce* – fick ett entusiastiskt mottagande redan när den först utkom i Tyskland 2008. Men *Den blå tvålen* blev ändå det mest hänföraende resultatet av Saras humanistiska framställningskonst. Låt oss kalla det för den vetenskapliga essän.

Redan i doktorsavhandlingen *The Senses of Modernism* demonstreras Saras förmåga att kombinera estetisk sensibilitet i förhållande till texten med vida utblickar mot sociala och samhällliga förhållanden. Den horisontlösa närläsningen hade ingen förvaltare i Sara – hon vidgade litteraturens gränser och var noga med att ha en intresseväckande tes som hon energiskt drev. I *Den blå tvålen* gäller studiet ett av de mest omskrivna skedena i fransk litteraturhistoria: när romanprosan under ett antal decennier genomgår häpnadsväckande transformationer. Hennes tes var att det rörde sig om stadier i en prosarevolution där det mest omvälvande var de olika sätten som världen synliggjordes på i romaner av Stendhal, Balzac och Flaubert. I och med detta studium gjorde hon själv litteraturen synlig som ett medium där de samhällliga förändringarna och det mänskliga livets villkor gestaltas tidigare och tydligare än i något annat av den tidens medier. Den skarpa blicken för de små förskjutningarna i skrivsättet förenar henne med många skickliga litteraturforskare, men slutsatserna hon drar av sina iakttagelser placerar henne i Erich Auerbachs klassrum. Hennes argumentation har också ett driv och en pregnans som får varje tänkt meningsmotståndare att retirera. Att hon bänkade sig bland de som oförväget siktade mot att prestera något som åtminstone kunde erinra om en läromästare som Auerbach var också utmärkande för Sara – varför skulle vi inte kunna det, hör jag henne retoriskt replikera.

I och med dessa publikationer är vi redan en god bit in i det decennium som för Saras del skulle bli ofattbart händelserikt, en färd med många glittrande toppar och djupa dalgångar. Jag minns det som i går, när vi efter bankettmiddagen under den stora nordiska konferensen ”Language, and Politics in an Age of Digital Media” i Stockholm 2009, tillsammans vandrade genom den ljumma sensommarkvällen och satte oss på Zum Franziskaner på Skeppsbron – snart gled vårt samtal in på vår akademiska situation. Hur såg framtiden ut? Vi var rörande eniga: dystert. Sara hade efter att ha lämnat institutionen i Uppsala visserligen fått ett lektorat i estetik på Södertörns högskola 2008 och samma år utnämnts till professor i ämnet, men när de externa forskningsmedlen var förbrukade såg hon framför sig undervisning närmast på heltid. Själv var jag utan fast anställning, undervisade på lösa timmar i Uppsala och sökte tjänster på andra håll. Året efter vår slokörade prognos i augusti 2009 blev Sara ordförande för beredningsgruppen för estetiska vetenskaper på Vetenskapsrådet, ledamot av ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap på samma myndighet, internationell bedömare för EURIAS (The European Institutes for Advanced Study) och – inte minst – invald som arbetande ledamot i denna akademi. Det ljusnade onekligen – i viss mån också över den akademiska vardagen genom det projektbidrag från Östersjöstiftelsen som hon fick tillsammans med ett par av sina medarbetare på Södertörn. Men arbetssituationen på högskolan i södra Stockholm upplevde Sara trots allt som både osäker och i längden ohållbar. Hon sökte sig bort, och 2013 anställdes hon efter att ha sökt ett lektorat vid litteraturvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet som professor i litteraturvetenskap – en anställning som hon egentligen aldrig med full tjänstgöring hann komma i gång med. Annat kom emellan. På våren 2013 blev hon uppringd av dåvarande ständige sekreteraren i Svenska Akademien och erbjöds att bli ledamot av Akademien, på stol sju efter Knut Ahnlund.

Sara var storasyster, inte bara i syskonskaran, och hon ville gärna vara bäst i klassen – och nu var hon verkligen det, bäst i sin generationsklass.

Sedan Sara i juni 2015 tillträtt som Ständig sekreterare i Svenska Akademien, historiskt sett den första kvinnan på den posten, blev det många gnistrande stunder i salongen, i televisionens fåtöljer och soffor, alltid med glimten i ögat och rapp i repliken. Under dessa år haglade priserna och utmärkelseerna över henne: Lagercrantzén 2014, Gerhard Bonniers essäpris 2015 och samma år av tidningen *Expressen* utsedd till Årets kvinna, Fredrika Bremer-förbundets Eva Moberg-pris 2018 – bara för att nämna några. Som priserna ger en indikation om hyllades hon inte bara för sin skrivkonst utan också sina insatser som kulturperson i vid mening, och i den rollen för sitt allvar, sin tydlighet, sin rakhet och sin humor. Hon kom därigenom att bli en förebild för många – inte minst kvinnor – i och utanför kulturen. Apparitionen, festklädseln och accessoarerna, blev under de sista åren i fotoblixtarnas sken en stor sak – särskilt i omgivningens ögon. Sara satte en distinkt prägel på festklämningen i den akademiska högtidlighetens teckensystem. Det var för hennes del inte i första hand en fråga om fåfänga – för den som hade fördjupat sig i den av mode besatte Balzac och hans ansträngningar att synliggöra en urban värld underkastad det iögonfallande modets växlingar och signalvärde föll det sig nog ganska naturligt.

Föga anade Sara vid sitt tillträde som ständig sekreterare att det också skulle bli en av den anrika kulturinstitutionens historiskt sett mest turbulenta perioder. En ödestragedi inför öppen ridå, som bland annat ledde till Saras egen avgång från sekreterarposten den 12 april 2018. Hon kom inte heller efter detta att delta i de regelbundna mötena, och i februari 2019 lämnade hon formellt den stol som hon sex år tidigare med glädje hade tackat ja till. Detta sorgliga skede i Svenska Akademiens historia har redan börjat bli föremål för historieskrivning, och mycket återstår säkert att säga, men detta är inte ett tillfälle som lämpar sig för att lämna ytterligare bidrag till denna del av vår systerakademis hävdateckning.

Trots betungande administration, institutionell dramatik och medial uppmärksamhet fortsatte Sara att studera och läsa – om hennes bredd som kulturteoretiskt skarpsinnig och uppslagsrik essäist vittnar till sist

samlingen *Husmoderns död* som i dag i pocketformat lyser med sitt röda omslag i många pocketshopar och boklådor. Hon hann också under dessa år med arkiv- och föreläsningsresor till USA, och att hon var på väg att fördjupa sina kunskaper i fotografiets och modets historia gav flera stort uppslagna artiklar i dagspressen besked om.

Som i alla upptagna och ofta anlitade människors liv finns också en vardag – med för Saras del hemmets och moderskapets ansvar och göromål, alltid med sonen Leos bästa för ögonen, och sjukdomens långa timmar, som Sara tog sig an med en saklighet och beslutsamhet som jag aldrig upphörde att förundras över. Hon tycktes gå med samma okuvlighet till sitt kontor i Börshuset som till någon av avdelningarna på Karolinska sjukhuset.

Till livets svårare prövningar hör förvisso att som anhörig eller vän stå hjälplös inför ett sjukdomsförlopp – och hur är det då inte för den som befinner sig mitt i det, dagligen och stundligen. Hur orkar du Sara, tänkte jag ofta. Också under vad som skulle bli vår sista gemensamma promenad – för ungefär ett år sedan, genom en vintrig storstad från Nya Karolinska i Solna hem till Saras lägenhet på Kungsholmen. Blott en dag, ett ögonblick i sänder.

Håkan Möller